

TUBA ISTVÁN¹

A becsület büntetőjogi védelme közszereplők esetén az utóbbi évek kúriai és alkotmánybírósi döntéseinek fényében

Bevezetés

Az Alaptörvény megszorítás nélkül deklarálja, hogy mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Itt szerepel azonban 2013. április 1-je óta az is, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.² Ezzel az Alaptörvény mintegy rangsorolta e két alapjogot. Az Alkotmánybíróság (AB) ezt követő döntésében ki is mondta, hogy emberi méltósághoz való jog nem egyszerű versengő alapjogként szerepel, hanem azt az Alaptörvény IV. módosítása ún. kiemelten védett alapjogként a szabad véleménynyilvánítás elé helyezte.³ Mint látni fogjuk, mindez nem könnyítette meg a jogalkalmazók dolgát az ilyen kollízióval terhelt ügyekben. A megváltozott alkotmányos környezetben is a két alapvető alkotmányos jog a közügyeket érintő megszólalások kapcsán csap össze legélesebben.

Az AB a fenti két alapjog érvényesülésének határait a döntései iránymutató indokolásaival jelöli ki. Az AB az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés d) pontjában foglalt felhatalmazás alapján egyedi bírói döntések esetén indítványra vizsgálja azok alaptörvényvel való összhangját.⁴ Az AB az utóbbi időben egy sor jogerős bírósi határozatot semmisített meg az ún. valódi alkotmányjogi panasz alapján eljárva, köztük több olyat, ahol a Kúria is döntött felülvizsgálati eljárásban. Az AB gyakorlata szerint a rágalmozási és becsületsértési ügyekben hozott ítélet akkor felel meg az alkotmányossági követelményeknek, ha az

alább tárgyalt, az adott ügyben is releváns kérdéseket a döntése kialakítása során figyelembe veszi, és azokkal a határozata indokolásában részletesen foglalkozik (különösen a közügy, közszereplői minőség meghatározásával). Az AB saját megfogalmazása szerint: ha a bíróság az előtte fekvő, alapjogilag releváns ügy alapjogi érintettségére tekintet nélkül járt el, és az általa kialakított jogértelmezés nem áll összhangban e jog alkotmányos tartalmával, akkor a meghozott bírói döntés alaptörvény-ellenes.⁵

Külön nehézséget jelent azonban, hogy a használt fogalmak, azok tartalma

folyamatosan változóban van, ahogy az alapjogi bíróságok (Emberi Jogok Európai Bírósága [EJEB], AB) ítélezési gyakorlata is finomodik, alakul, de az is előfordul, hogy bírói gyakorlat nem tudja elfogadni az AB érvelését. Ez utóbbi kérdést elvileg rendezi a 2017. évi XC. törvény (Be.) 632. § (2) bekezdésének szabálya, amely szerint a megismételt eljárásban eljáró bíróságot kötik az AB megsemmisítő határozatának okai és indokai is (pontosabban köteles figyelembe venni). Nyilván érdemes figyelembe venni egy konkrét ügy alapjogi tanulságait más hasonló ügyekben is, feltételezve a következetes alkotmánybírósi gyakorlatot.

Balogh Éva tanulmánya 2017-ig elemzi a tárgyban született AB-határozatokat. Összegzésként megállapítja, hogy az első öt év tapasztalata azt mutatja, hogy a testület az alkotmányos mércéket nem minden esetben alkalmazza, így a rendes bíróságok számára nem ad konzekvensen alkotmányos értelmezési szempontokat. Ezáltal a rendes bírósi gyakorlat kiszámíthatatlansága sem csökkent.⁶

Fokozza a „helyzetet”, hogy egyes AB-határozatok polgári személyiségvédelmi ügyekben születtek, értelmezve és kijelölve a szólásszabadság határait. Ezen döntések a büntetőügyek elbírálása során szintén jelentőséggel bírnak, mivel amely magatartás polgári bíróság előtt nem járhat elmarasztalással, az alkotmányosan nem is büntethető (a büntetőjog ultima ratio jellegéből következően, a többben a kevesebb elve alapján).

Jelen írásban főleg az azóta eltelt időben született

¹ Bíró (Szekszárdi Törvényszék).

² Szabadság és felelősség IX. cikk (1) és (4) bekezdés.

³ 1/2015. (I. 16.) AB határozat [32] bekezdés.

⁴ Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLL. törvény 27. §.

⁵ 3/2015. (II. 2.) AB határozat [18] bekezdés.

⁶ BALOGH ÉVA: Az absztrakt normakontroll-eljárásban kidolgozott elvek alkalmazási gyakorlata az alkotmányjogi panasz eljárásban a közszereplőkkel kapcsolatos ügyekben = Alkotmányjogi panasz: az alapjog-érvényesítés gyakorlata. Budapest: HVG-ORAC, 2019. 127–144. o.

döntésekkel foglalkozom, az esetjog fejlődési irányait keresve, kitekintve a releváns EJEB gyakorlatra is. Az egyes, általam vizsgált jogértelmezési problémákat gyakorlati példákkal is próbálom megvilágítani.

Az EJEB határozatai két módon gyakorol(hat)nak hatást az ítélkezésre. Egyrészt az előtte folyamatban volt ügyben hozott döntés alapján a nemzeti bíróság alapügyében felülvizsgálati kérelem nyújtható be [Be. 649. § (4) bek.]. Ezen túl az EJEB – Római egyezményen⁷ alapuló – gyakorlata közvetlenül nem bír kötelező erővel. Azonban a gyakorlatot az AB gyakran meghivatkozva a döntései indoklásában, többször részletes történeti áttekintést is adva. Mivel a bírósági döntések becsületvédelem terén gyakran kerülnek végső soron ezen nemzetközi fórum elé, az EJEB ítélkezése és annak evolúciója is fontos orientációs pont lehet a honi bíróságok számára is.

Az AB döntései közül a korábbi, a bírói gyakorlatot sokáig alakító, a közszereplőket érintő rágalmazási, becsületsértési ügyekben rutinszerűen felhívott és idézett 36/1994 (VI. 24.) AB határozat ma már nem alkalmazható. Az Alaptörvény Záró és vegyes rendelkezéseinek 5. pontja megállapította ugyanis az Alaptörvény hatálybalépését megelőzően hozott alkotmánybírói határozatok hatályvesztését. Az AB ezért – a 13/2013. (VI. 17.) AB határozat [26]–[34] bekezdéseiben foglalt szempontok alapján – a 7/2014. (III. 7.) AB határozatban és a 13/2014. (IV. 18.) AB határozatban felülvizsgálta a közügyek gyakorlásával összefüggő véleménynyilvánításhoz való jogra vonatkozó korábbi gyakorlatát, és rögzítette az azzal összefüggésben érvényesítendő legfontosabb alapelveket.

Még előljáróban, csak jelzés szintjén utalok a becsület mint a tárgyalt bűncselekmények jogi tárgyának fogalmára, amely száz év óta lényegében nem változott. Eszerint a becsület a személynek tulajdonosságai és egész viselkedése nyomán társadalmi ítélettel megállapított értéke, más szavakkal: a személy erkölcsi forgalmi értéke a társadalomban.⁸ A ma elfogadott többségi álláspont szerint a becsület két részből tevődik össze, ezek az emberi méltóság és a jó hírnév.

A rágalmazás és a becsületsértés bűncselekménye esetén is a „becsület csorbítására alkalmasság” vizsgálata a bíróság feladata. A rég megszilárdult joggyakorlat szerint a becsület csorbítására való alkalmasság objektív ismérv. A társadalomban kialakult általános megítélés, az általános erkölcsi és közfelfogás figyelembevételével kell eldönteni, hogy az adott tény állítása, híresztelése, kifejezéseként használata az adott esetben alkalmas-e a becsület csorbítására. Ekként nem a passzív alany, a sértett egyéni megítélése, szubjektív értékítélete, esetleges érzékenysége

alapján kell megítélni a becsület lerontására való alkalmasságot.⁹

Ha a vélemény vagy a tényállítás a becsület csorbítására objektíve nem alkalmas, akkor a cselekmény nem tényállásszerű, tehát nem bűncselekmény. Például az az állítás, hogy „a képviselő meztelenül alszik”, bár kétségtelenül intim magánügy „kitergetése”, legfeljebb az egyéni érzékenységet sértheti.

Amennyiben pedig a véleménynyilvánítási szabadság körébe sorolható a vádbeli közlés, akkor szintén nem valósul meg a bűncselekmény. Mindkét utóbbi esetkörben az eljárást a tárgyalás előkészítése során meg lehet és kell szüntetni [Be. 766. § (2) bek., Be. 492. § (1) bek. a) pont].

Vélemény vagy tényállítás

Az értékítéletek és a tényállítások közötti különbségtétel döntő jelentőségű a szólásszabadság büntetőjogi határainak szempontjából. E körben is hosszú időre visszanyúló bírói gyakorlatra támaszkodhat a jogalkalmazás.

A rágalmazásnak a becsületsértéshez képest általában nagyobb a tárgyi súlya, ez következik a minősített esetek összevetéséből is (Btk. 266. §). A különbségtételt az is indokolja, hogy a rágalmozó tényállítás alapján maga a hallgató tud értékítéletet alkotni a sértettéről, azon egyszerű oknál fogva, mivel a tények meggyőző ereje nagyobb. Ezért hisznek az emberek a tényeknek (tényállításnak) inkább, mint az értékítéletnek.

Az AB – az EJEB gyakorlatára is kitekintő, ebben töretlen – megállapítása szerint is egy-egy közlés megítélésekor szükséges különbséget tenni tényállítások és értékítéletek között.¹⁰

A különbségtétel lényege gyakorlati oldalról, hogy míg a tények valósága bizonyítást nyerhet, addig az értékítéletek bizonyíthatóságáról, vagyis az igazságtartalmáról nem is lehet beszélni.¹¹ Az EJEB felfogása szerint, amennyiben egy állítás igazságtartalma legalább részben ellenőrizhető, igazolható, akkor tényállításról van szó [Keller v Magyarország (33352/02), Csánics v Magyarország (12188/06) 38. bekezdés] minden más esetben értékítéletéről beszélhetünk, amely magában foglalja a túlzó, akár vulgáris (szitokszerű, „nyomdafestéket nem tűrő”) kifejezést használó bírálatot vagy ízlésbeli megnyilatkozást {Uj v Magyarország (23954/10) [21] bekezdés}.

Az értékítéletekkel szemben a tényállítások tehát mindig olyan konkrétumokat tartalmaznak, amelyek valósága (annak lényeges része) bizonyítás útján igazolható, ellenőrizhető.

A bírói gyakorlat szerint is, jogilag a tényállítás és értékítélet közötti határvonal abban áll, hogy tény-

⁷ Az Európa Tanács keretében létrejött, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény, kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény.

⁸ ANGYAL Pál: A becsület védelméről szóló 1914:XLI. tc., 1928.

⁹ Például EBH 1999.87., BH 2001.462., BH 1994.171.III.

¹⁰ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat.

¹¹ EJEB Lingens v. Ausztria (9815/82.), 42. bekezdés.

állításról van szó, ha az adott nyilatkozat alapjául meghatározott, egyedileg elhatárolt, objektív valósága szempontjából megvizsgálható esemény, történet szolgál. Tényállításon olyan – a sértett magatartását egyedileg felismerhetően meghatározó – nyilatkozatot, kijelentést kell érteni, aminek tartalma valamely múltban megtörtént vagy jelenben történő esemény, jelenség, állapot (BH 2009.135.).

Ezzel szemben értékítélet, ha annak alapja nem egyedileg körülhatárolt esemény, vagy ha a következtetések láncolata annyira hosszú, olyan mértékben áttételes, hogy az egyedileg körülhatárolt, meghatározott események már nem úgy jelennek meg, mint a megnyilatkozás alapja.

Minden értékítélet viszonyítást foglal magában, és minden értékítéletnek általánosító tendenciája van. Az értékítélet valójában nem más, mint a kifejezési mód egyszerűsítése, tehát a tényállítás sommásítása (BH 2020.96). Ekként, ha valakiről azt mondják, hogy egy könyvet ellopott, akkor az rágalmozó tényállítás, ha viszont azt, hogy ő tolvaj vagy hajlama van a lopásra, akkor az becsületsértő lehet.

A közéletben gyakori, hogy valamely közéleti szereplőt erkölcsileg elítélendő eszmerendszer hívének minősítsenek, például az illető fasiszta, neonáci, kommunista stb. Az ilyen – a fenti értelemben vett tényállítást nélkülöző – kijelentések véleménynyilvánítások, amelyek a politikai jellegű viták során nem büntethetők. Ezzel a Kúria részletesen, az EJEB gyakorlatára is kitérve az EBH 2017.B.11. számú elvi eseti döntésében foglalkozott ([53]–[57] bekezdés).

További példával megvilágítva a véleménykörben marad az olyan kijelentés pl., hogy „az aljas városvezetők olyan, mintha adócsalók lennének, és ennek részese a helyi jegyző is”. Annak állítása viszont, hogy a névvel megnevezett polgármester a köztemető „kiárusításáért” komoly kenőpénzt, illetve 15 000 000 Ft „hálapénzt” kapott, valamint, hogy a kenőpénz leplezése érdekében gyermeksírhelyet rongált meg, olyan, konkrét múltbeli történésre vonatkozó tényszerű közlés, amely bizonyítás tárgya lehet, sőt valóságtartalma esetén akár büntetőeljárás alapjául is szolgálhat.

A valótlan tényállítások szigorúbb megítélés alá esnek. A 3328/2017. (XII. 8.) számú AB határozat rögzíti: az összefoglalt alkotmányos szempontrendszer alapján a védett véleménynyilvánítás szabályai a valótlan tényállításokra nem terjednek ki. A valótlan tények tudatos állítása ugyanolyan szélsőséges magatartás, mint az értékítéletek tekintetében az emberi státusz tagadása, ezért indokolt, hogy a büntetőjogi védelem ultima ratió-ként a sértett rendelkezésére álljon (indokolás [74]). Vagyis a közügyeket érintő véleménynyilvánítás szabadsága a valónak bizonyult tények tekintetében korlátlanul, míg a hamis tény állításával vagy híreszteléssel szemben már csak akkor véd, ha a híresztelő nem tudott a hamisságról.

Változást hozott ez a határozat annyiban is, amennyiben az AB nem tartotta fenn azon korábbi állás-

pontját, hogy a véleményformálónak minősülő személyek (tipikusan a sajtó munkatársai, újságírók, szerkesztők) esetében gondos eljárás várható el a közlésük valóságtartalmának ellenőrzését illetően.

A határeseteket (pontosabban a határok elmosódását) az úgynevezett értékítélettel terhelt tényállítások jelentik, amelyek az EJEB gyakorlatában a véleményszabadság magas szintű védelmét élvezik. E körben kevés a rendelkezésre álló jogértelmezés. Az EJEB a Karsai v Magyarország ügyben – amely személyiségvédelmi polgári per alapján született – kifejtette, hogy a történelmi tények nyilvános vitatása (közügy!) során az egyik történészt „zsidózónak” titulálni nem lépi túl a megengedett kritika határát. Az indokolásból arra lehet következtetni, hogy amennyiben a tényállítás egyben a közvita tárgyát érintően értékítéletet is tartalmaz, azt inkább véleménynyilvánításként, az arra vonatkozó enyhébb szabályok mentén kell értékelni.

Szintén magyar vonatkozású ügy lényege szerint az újságíró egy állami tulajdonú cég Tokaji borát durva véleménnyel („szar”) és tényszerűen is (szerecsi cukrot tartalmaz stb.) minősítette lényegében hamisítványnak. A kritika mellett tehát számos bizonyítható állítást is tett. Az EJEB azonban a büntetőbíró elmarasztaló ítéletét nem tartotta összeegyeztethetőnek a Római Egyezményvel. Az indokolásának központi eleme, hogy az állítások célja elsődlegesen nem a sértés volt, hanem az állami tulajdonlás (közügy!) hátrányaira kívánta felhívni a figyelmet, vagyis a cikkben a sajtó szabad értékítélete nyilvánult meg (Uj v Magyarország ügy).

Az EJEB egy másik fontos ügyében az inkriminált sajtóállítás az volt, hogy a sértett országgyűlési képviselő és egyben ügyvéd által megszavazott törvénymódosítás jelentős előnnyel járt ügyfelei számára. A bíróság szerint a cikkben szereplő értékítéletnek (előnyös a döntés az ügyfeleinek) voltak ténybeli alapjai (valóban volt ilyen törvénymódosítás, a képviselő ügyvédként praktizál), de a kijelentés a közérdek szempontjából lényeges ügyben foglalt állást. Ezért a közszereplő képviselő a kíméletlen, „támadó jellegű, megrázó, sértő” kritikát is köteles elviselni.¹² A bíróság tehát megállapította, hogy a kijelentések tényállításnak minősítése sértette a Római Egyezmény 10. cikkét (véleménynyilvánítás szabadsága).

A fentiek szerinti alkotmányossági követelmények vizsgálatát előíró álláspontját az AB 3263/2018. (VII. 20.) AB számú határozatában is megerősítette (indokolás [43] bekezdés).

Közszereplő és/vagy közügy

Büntetőügyekben alkalmazandó jogszabály a közszereplő, közéleti személy vagy a közügy fogalmát nem

¹² Dichand and others v. Austria (29271/95.).

határozza meg. A bírói (és EJEB, AB) gyakorlat azonban e fogalmakat használja, és számos hivatás kapcsán értelmezte is.

1. Közszerplők

A közszerplők meghatározása az AB gyakorlatában kezdetben „közhivatalt vállaló személyeket”, valamint a „közélet egyéb szereplőit” jelentette [36/1994. (VI. 24.) AB határozat]. Az ún. kiemelt közszerplők a közhatalmat gyakorló személyek és a közszerplő politikusok, nekik kell a legtöbbet túrniük.

Az EJEB állandó gyakorlata szerint az elfogadható kritika határa politikusok esetében kifejezetten szélesebb kell, hogy legyen, mint a magánszemélyek esetében. Ők ugyanis – utóbbiakkal ellentétben – tudatosan teszik ki magukat annak, hogy a közvélemény és a sajtó minden szavukat és tettüket alapos vizsgálatnak vesse alá. Ezért kell többet túrniük, mint a magánszemélyeknek. Egy 1986. évi ügyben a „leghitványabb opportunizmus” és az „erkölcstelen” kifejezések használhatónak minősültek voltak egy politikus politikai szereplésével összefüggésben.¹³ Ma már ennél jóval keményebb, trágárabb hangvétel sem vonhat maga után büntetőjogi következményt. A lényeg a közszerplő és a közügy mint körülmény megállapíthatósága.

Ezen alapjogi gyakorlatnak a bírósági döntések hosszú idő óta megfelelnek, és a szabad véleménynyilvánítás alapját a közhatalmat gyakorlókkal, a közélet, a politikai élet szereplőivel kapcsolatosan tágabb körben húzzák meg, mint más személyeknél (például EBH 2014.B.16.).

Az EJEB egy későbbi döntésében azt is lefektette, hogy a kormánynak (vagy kormánytagoknak) még egy „hétköznapi” politikusnál is többet kell elviselnie.¹⁴ A tágabb bírálhatóság vonatkozik a helyi, területi önkormányzatok közhatalmat gyakorló szereplőire is.

Bár közvetlen politikai hatalommal nem rendelkeznek, a gazdasági élet széles körben ismert, közéleti megszólalást is vállaló szereplői is a politikusokkal lényegében egyező szabadsággal bírálhatók. Ennek oka, hogy a gazdasági élet tisztasága is kiemelt közügy, a nagyobb piaci részesedésű cégek vezetői pedig általában befolyással is rendelkeznek egy nagyobb személyi kör (legalább munkavállalók és családtagjaik) életére nézve, de gyakran egyéb szerepvállalás is megjelenik (alapítványok, sportegyesületek vezetése).

Az EJEB ezért több döntésében is utalt a szélesebb szólásszabadság követelményére velük szemben. Így egy nagy cég vezetőjét ért becsületsértő tényhíresztelés kapcsán leszögezte, hogy ha egy közszerplő nem tartja be a törvényeket és a rendeleteket, az komoly közérdekű témának minősül, és még a magán-

szféráját érintően is – bizonyos körülmények között – közérdeklődésre jogosan számot tartó témát képez.¹⁵

A nem politikus, de közhatalmat gyakorló hivatalos személyek a közszerplők egy részhalmozatát képezik. A hivatalos személy az eljárása alatt is igény tarthat személyiségvédelemre. Nem ritka, hogy az eljárás alá vont személy az intézkedő rendőrt (egyéb hivatalos személyt) illet trágár, becsületsértő kijelentésekkel. Ezzel összefüggésben az AB azt hangsúlyozza, hogy önmagában a kifejezés nyersége vagy akár obszcén tartalma nem eredményezi azt, hogy a kifejezés nem tartozik a véleménynyilvánítás szabadságának a védelmi körébe. Ha azonban a használt kifejezés nem a közhatalmi tevékenységnek a kritikája, hanem pusztán az emberi méltóságot sértő személyeskedés, akkor az Alaptörvény IX. cikk (4) bekezdése folytán nem lehet sikerrel hivatkozni a véleménynyilvánítás szabadságának védelmére. Az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdése ugyanis a közügyek megvitatásával semmilyen kapcsolatban nem álló trágár szitkozódásra nem biztosít szabadságot.

További pontosítást tett az AB azzal, hogy ha a megnyilvánulás oka volt ugyan a rendőri intézkedés, ám a kijelentések nem magára az intézkedésre (módjára, jogszerűségére stb.), hanem az intézkedő rendőrök személyére vonatkoztak, nem részesül a véleménynyilvánítási szabadság magasabb szintű védelmében.¹⁶

Ez egybecseng az AB egy korábbi határozatában kifejtettekkel is: csak és kizárólag az érintett személy lejáratására irányuló, egyfajta szitokszóként megjelenő forma nem tartozhat a véleménynyilvánításhoz való jog gyakorlásának alkotmányosan védett körébe¹⁷. Életszagú példát persze nehéz hozni a kettő elválasztására. Álláspontom szerint, ha az adott közhatalmi intézkedés (pl. előállítás) jogszerűtlenségét megállapítják, az intézkedő rendőrök szidalmazása általában tekinthető az eljárás kritikájának.

A szűkebben vett igazságszolgáltatásban szerepet játszó hivatalos személyekkel kapcsolatos gyakorlat némileg eltér az egyéb közszerplőkéitől. Maga a Római Egyezmény is elismeri, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozható, illetve a jogellenes véleményközlés a jó hírnév sérelmének esetén túl szankcionálható a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából is.¹⁸ Az EJEB is elismeri azt, hogy az igazságszolgáltatásba vetett bizalom fenntartása nagy jelentőségű, ennek a bizalomnak a megingatása pedig súlyos következményekkel járhat az állam működésére nézve is.

E kategórián belül is az ítélkező tevékenységet végző bírák (bírói titkárok) nagyobb védelem-

¹⁵ Tønsbergs Blad AS and Haukom v. Norway (510/04.), idézi: Kóczyán Sándor: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos ítéletei - jogeset-összefoglaló gyűjtemény I. rész 217. o.

¹⁶ 3093/2019. (V. 7.) AB végzés [15]–[16] bekezdés.

¹⁷ 1/2015. (I. 16.) AB határozat [35] bekezdés.

¹⁸ 10. cikk (2) bekezdés.

¹³ Lingens v. Austria (9815/82.).

¹⁴ Castells v. Spain (11798/85.).

ben részesülhetnek, mint az ügyészek. De az ügyészek meg például a lényegében politikus szakállamtitkárnál bírálhatók kevésbé szabadon. Ennek oka az igazságszolgáltatásba vetett közbizalom megóvása mellett az is, hogy a bírónak – szemben a politikusokkal – nincs lehetőségük a hivatali előírások miatt érdemi védekezésre a megfogalmazott kritikákkal szemben.¹⁹

Az a megfogalmazás, hogy egy bíró ítéleteiből „szinte sugárzik a korrupció”, illetve baráti szívességet tett az ügyvédnek, arra a tényre utal, hogy a bíró alapvető hivatali kötelességét megszegve nem pártatlanul járt el és ítélt a perben. Az ilyen tényre utaló kifejezés alkalmas a becsület csorbítására (és a valóság bizonyításának sikertelensége esetén büntetendő), tekintve, hogy az állítás valósága esetén a sértett büntetőjogi, illetve fegyelmi felelősségre vonásának lenne helye (EBH 2018.B.19.).

Amennyiben tehát a „kritika” elsődleges célja a bírói testület tagjainak megsértése vagy befekettítése, és sem a közérdeket, sem az igazságszolgáltatás ügyét nem viszi előrébb, a véleménynyilvánítás szabadságának védelme szűkebb körben érvényesül.

Létezik olyan álláspont, amely szerint a bírákat ez a viszonylagosan nagyobb védelem csak a peres eljárás alatt illeti meg.²⁰ Véleményem szerint ez igaz lehet a pártatlanság érvényesülése érdekében adott védelemre, amely nyilvánvalóan az ügydöntő határozat meghozataláig értelmezhető. Ugyanakkor a bíróság mint közhatalmi ág méltóságának megőrzése legitim cél az egyedi bírói döntés meghozatala után is, mert az adott bíró a döntésével egyben a bíróságot is képviseli. Utóbbi pedig az adott konkrét eljárástól függetlenül létezik, és tiszteletben tartására – minden állampolgár érdekében – igényt tart.

A bíróság ítélező tevékenysége azonban lehet akár erős kritika tárgya, mivel fontos szabadságjog a bírósági döntések nyilvános megkérdőjelezhetősége. Különösen pedig akkor, ha a bíróság ítélete közügyeket érint.

Az EJEB egyik döntésében a sajtószabadság védelmében hozott döntést, amikor az újságírók egy gyermekelhelyezési per kapcsán erős jelzőkkel kétségbe vonták az eljáró bírák pártatlanságát. Lényegesek az ügy körülményei. Kiemelte a bíróság, hogy az újságírók előzetesen részletes kutatómunkát végeztek, az egyik peres fél ismert közjegyző volt, a kérdés pedig a bíróságok hatékonyságát mint közügyet is érintette.²¹

Az EJEB gyakorlata más esetekben is szélesebb kritikát enged bírálkkal szemben. Ilyen, ha a bírák ítélezési tevékenységükön kívül, de bírói minősé-

gük felhasználásával lépnek fel. A konkrét ügy²² lényege szerint az újságírók közreadták, hogy egy bírónő a saját szomszédját megfenyegette, és hamis okirattal hozzájutott az ingatlanához, illetve közokirat-hamisítás miatt indult ellene eljárás, amit az ügyészség megszüntetett. Az EJEB szerint a körülmények tisztázása közügyet érintett, a bírónak pedig az újságírók lehetőséget adtak a nyilatkozatra, de nem élt vele. Igaz, hogy a kérelmezők állításai súlyos vádnak minősültek, de az EJEB szerint elegendő ténybeli alapjuk volt, és nem voltak tisztán magánügynek minősíthetők.

Ennél is szélesebb a bíró bírálhatósága, ha korábban a politikai életben vett részt, és a nyilvánosság elé tárta politikai nézeteit²³. Jelentősége van annak is, hogy milyen körben válik nyilvánossá a közlés, ha ugyanis csak a bíróság elnökének írt levélben sértegetik a bíróság tagjait, amely nem kerül a nyilvánosság elé, a vélemény-szabadság korlátozása aránytalan.²⁴

Egy másik, friss ügyben viszont az elkövető rágalmazásért elítélése nem sértette a Római Egyezményt. A tényállás szerint egy ügyvéd a perben eljáró bírói tanácsot bepanaszolta, fegyelmi eljárást kezdeményezett, arra hivatkozással, hogy az ügyben alapos gyanú merült fel korrupcióra, valamint szükséges kivizsgálni, hogy a bíró milyen forrásból szerezte a lakóházát. A valóság bizonyításának elrendelését követően a rágalmozó nem tudott felhozni az állítása alátámasztására bizonyítékokat.²⁵

Az igazságszolgáltatás autonóm szereplői a jogi képviselők. Az 1/2015. (I. 16.) AB határozat [39] bekezdésében kifejtettek szerint az ügyvéd pusztán ezen minőségénél fogva nem tekinthető közszereplőnek, sem közhatalmat gyakorló személynek, hanem – a Btk. 459. § (1) bekezdés 12/e. pontja szerint – védőként és jogi képviselőként közfeladatot ellátó személy a bírósági vagy hatósági eljárásokban. Vagyis a közfeladat ellátása még nem „avatja” közszereplővé az adott személyt. Ezzel elvetette a bíróság jogerős ítéletében elfoglalt azon álláspontot, hogy az ügyvéd a munkája kapcsán közszereplővé válik, úgy mint az igazságszolgáltatás más jogi végzettséggel rendelkező résztvevői is.

Fokozott tűrés kötelezettsége van azonban abban az esetben, ha az eset körülményeinél fogva – az AB által rögzített szempontok alapján azon ügy, amelyben az ügyvéd eljár, közügynek minősül.²⁶

Az állam- illetve szervei irányításában, működésében részt vesznek olyan közhivatalnokok, köz-

¹⁹ 7/2014. (III. 7.) AB határozat [58] bekezdés, 3145/2018. (V. 7.) AB határozat [62] bekezdés.

²⁰ BALOGH ÉVA: Közös alapok, hasonló gyakorlat? A közszereplők bírálatával kapcsolatos alkotmányos elvek és mércék a magyar Alkotmánybíróság és a strasbourgi bíróság gyakorlatában = 350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 1. köt. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2018. 655–665. o.

²¹ De Haes and Gijssels v. Belgium (199983/92.).

²² Sabou and Pircalab v. Romania (46572/99.), idézi: KÓCZIÁN Sándor: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos ítéletei – jogeset-összefoglaló gyűjtemény I. rész 135. o. https://nmhh.hu/dokumentum/192022/Az_EJEB_szolasszabadsag_kapcsolatos_iteletei_I_resz.pdf.

²³ Hricó v. Szlovákia (49418/99.), idézi: BALOGH ÉVA: Közszereplőkről csak pontosan és szépen? Debrecen, 2019. 111. o.

²⁴ Skalka v. Poland (43425/98.), idézi: uo.

²⁵ Pais Pires de Lima v. Portugal (70465/12.).

²⁶ 3005/2018. AB határozat [45] bekezdés.

tisztviselők is, akik a politikától általában semlegesek, de döntéseik a lakosság életviszonyait kisebb-nagyobb körben alakítják (pl. központi vagy decentralizált hivatalok vezetői, gyámügyi ügyintézők, rendőrségi alkalmazottak). Ők magánszemélynek nem minősülnek a közérdekű ügyekben, így nagyobb az alkalmazandó tűréshatár esetükben, azonban a politikus közszereplőknél lényegesen határozottabban kell védeni magánszférájukat.

Az AB alkalmazza – a büntető anyagi joghoz hasonlóan – a közfeladatot ellátó személy fogalmát (pl. védőnő, pedagógus) is. A tevékenységükkel szemben megfogalmazott kritikát, értékítéletet főszabály szerint nekik is tűrniük kell, még akkor is, ha az élesebb, túlzó hangvételű. Nem olyan mértékben természetesen, mint a politikusoknak, és szigorúbban közügyhöz tapadóan.

Az egy-egy kérdés kapcsán magukat exponáló személyek az ún. kivételes közszereplők, akik maguk ugyan nem rendelkeznek közhatalmi jogosítványokkal, de közügyben hallatják a hangjukat. Mivel az adott közügyben nyilvános véleményt kívánnak formálni, vállalva a közszereplést, velük szemben is szélesebb a bírálóhatóság.

Az EJEB joggyakorlata szerint mindenki, aki közérdeklődésre számot tartó ügyben szólal meg, tudatosan vállalja, hogy megnyilvánulásait a közvélemény részéről kritika éri.²⁷ Vagyis tulajdonképpen bárki lehet közszereplő, aki a vitában önként vesz részt – de csak az adott közügy vonatkozásában. Tipikusan ilyen a történelmi események vitája, értékelése a sajtóban vagy az interneten.

Ebbe a körbe tartoznak a médiaszereplők is, vagyis a médiában tevékenykedő, széles körben ismert személyek. Fontos jellemzőjük, hogy önként, saját elhatározásból léptek a nyilvánosság elé.²⁸ Az „élethivatal-szerűen” televíziós újságírással foglalkozókról az AB egy másik döntésében mondta ki, hogy közszereplőknek minősülnek, függetlenül saját megítélésüktől.²⁹

Az egyházi tisztséget viselő személyek mint szintén speciális személyi kör tekintetében az AB különbséget tett az egyházi, belső vallási ügyek és a tágabb közügyek vonatkozásában. Az előbbi, szűkebb körű szerepben, az államtól különváltan működő vallási közösségek és vezetőik sajátos helyzetére, feladatára figyelemmel nagyobb védelem illeti meg az egyházi személyeket. Az utóbbi körben, társadalmi, politikai kérdések vitatásában, minősítésében szerepet vállalva a bírálhatóságuk jóval tágabb. Ezekben az esetekben – az AB megfogalmazása szerint – személyiségi jogaik védelme a szólás- és sajtószabadsággal szemben fokozottabban szorul háttérbe ahhoz képest, amit egyházi tisztségük önmagában indokolna.³⁰ Ebből levezethető, hogy amennyiben

nyilvánvalóan egyház tagja politikai szerepet, tisztséget vagy pártok támogatását vállalja, bírálhatósága nem különbözhet a politikusétól.

Tanárok, oktatók, ezen minőségükre tekintettel automatikusan nem válnak közszereplővé. Más kérdés, ha igazgatási vezetők is egyben, illetve személyük a nyilvánosság szélesebb köre előtt ismert, illetve a közügyekben megnyilvánulást önként vállalták. Az EJEB egy ügyben megállapította, hogy az egyetemi tanár pusztán ezen pozíciója miatt nem minősíthető közszereplőnek.³¹

Végül megemlítendő, hogy a rágalmozás és becsületsértés passzív alanya nem természetes személy is lehet. A feljelentést a cég, egyesület stb. képviselőjére jogosult személy teheti meg. A szólásszabadság határait tekintve itt jelentősége lehet annak, hogy az adott szervezet állami vagy magántulajdonú (lásd Uj v Magyarország ügy fentebb).

2. Közvita

Az újabb – az EJEB ítéletein alapuló – gyakorlat szerint viszont már nem (csak) a véleménynyilvánítással érintettek közszereplői minősége a mérvadó. A véleménynyilvánítás köre akkor (is) szélesebb, ha a véleményt tartalmazó közlés a közügyek vitatására vonatkozik. Eszerint „[a] közügyek megvitatása körében elhangzó véleménynyilvánítás és a rá vonatkozó védelem fókuszában elsődlegesen nem a szólással érintett személyek státusza áll, hanem az, hogy a megszólaló valamely társadalmi, politikai kérdésben fejtette-e ki nézeteit”.³²

Annak vizsgálata tehát nem maradhat el, hogy az adott megszólalás közügyeket érintően történt-e, mivel ez a hiányosság az ítélet megsemmisítéséhez fog vezetni.³³ Nyilván ez a követelmény azon esetekre vonatkozik, ahol ez a vetület egyáltalán felmerül. Vagyis olyan esetekben, ahol teljesen más környezetben (pl. családok közötti viszályon alapulóan) történt a becsületsértés, nem kell kifejtene a bíróságnak, hogy egyébként ez miért nem érint közügyet.

Kifejtette az AB azt is, hogy az ún. közéleti vita nemcsak az állami és önkormányzati, a közhatalmi intézményrendszer működésének egészét fogja át, hanem felöleli az üzleti élet társadalmi felelősségvállalásának problémáját és az üzleti élet világában egyre sokasodó számban jelentkező közéleti kérdéseket, pl. környezetvédelem, energiahatékonyság, munka- és közlekedésbiztonság.³⁴ Ezzel a közügyek határát jelentősen tágította, gyakorlatilag az emberek nagyobb csoportjának jogait, életét közvetlenül vagy közvetve érintő kérdéseket szélesítve azt.

Az AB a közügyek fogalmát ennél pontosabban nem kívánta meghatározni, körülírni, mert a bíróságokra bízta annak megítélését, hogy az adott köz-

²⁷ Bodrožić v. Serbia (32550/05.).

²⁸ 3145/2018. (V.7.) AB határozat [46], [48] bekezdés.

²⁹ 3030/2019. (II. 13.) AB határozat [38] bekezdés.

³⁰ 8/2018. (VII. 5.) AB határozat [24] bekezdés.

³¹ Ion Cârstea v. Romania (20531/06.).

³² 7/2014. (III. 7.) AB határozat [47] bekezdés.

³³ 3236/2018. (VII. 9.) AB határozat [33] bekezdés.

³⁴ 14/2017. (VI. 30.) AB határozat [26]–[27] bekezdés.

lés a közügyekben való megszólalást vagy a közérdekű vitában kifejtett álláspontot tükröz-e. Az AB a bírói mérlegeléshez kizárólag szempontokat adott. Eszerint elsődlegesen a közlés megjelenésének módját, körülményeit és a vélemény tárgyát, kontextusát szükséges figyelembe venni. Így a közlést érintően vizsgálni kell az igénybe vett médium típusát, a közlés apropóját adó eseményt, illetve az arra érkező reakciókat, ezen túl pedig az adott közlésnek ebben a folyamatban játszott szerepét. További szempontként szükséges értékelni a kijelentés tartalmát, stílusát, illetve a közlés aktualitását, valamint célját is. Vizsgálat tárgyát képezheti adott esetben a közléssel érintett személy korábbi magatartása, közéleti megnyilvánulásai is.

Ilyen szituációs elem lehet például, ha a közlés választási kampány idején, ahhoz kapcsolódva hangzik el. E kijelentésekkel szemben a büntetőjogi fellépés szűkebb körű lehet. Ennek oka, hogy a választójog gyakorlásához szükséges információkat ebben az időszakban figyelik a választópolgárok leginkább³⁵. A választáson részt vevő jelöltek pedig a már megválasztott politikusokkal esnek egy tekintet alá.³⁶

Amennyiben e körülmények együttes értékelésével az állapítható meg, hogy a közlés a közügyek szabad vitatását érinti, úgy a közlés automatikusan a véleménynyilvánítási szabadság nyújtotta magasabb szintű oltalmat élvez. Az ilyen közlés ugyanis a közhatalom és a közhatalmat gyakorlók ellenőrzésének, ellenőrizhetőségének egyik legfőbb garanciája, amely egy plurális alapokra épülő társadalom demokratikus és nyílt működéséhez nélkülözhetetlen követelmény.³⁷

A közügyek vitájában a közhatalom gyakorlóját vagy közszereplő politikust érintő bírálat, értékítélet főszabály szerint tehát nem lehet alapja jogi felelősségre vonásnak (az eljárást büncselekmény hiányában meg kell szüntetni).

Helyes volt az eljárás megszüntetése egy települési képviselő-testülettel szemben a facebookon megfogalmazottak miatt. Az állítás szerint a képviselő-testület „az elmúlt 5 évben több mint egymilliárd forint kárt okozott a településnek [...] Összeálltak a sz.-i maffiával. Most pestieket fizetnek. Csakhogy győzzenek vagy legyőzzenek.” A kijelentések közügyeket vitáltak, sajátos hangvételük pedig egyébként sem volt gyalázkodó.

Néhány további példa is kiolvasható az alkotmánybírósági, bírósági gyakorlatból. Mindig közügynek számít a közpénzek felhasználásának módja, de közügy lehet egy kórházban az ott végzett műtétek körülményei is.³⁸

Az AB is egy döntésében kifejtette, hogy az önkormányzati bérlakásokkal való gazdálkodás, hasznosít-

tás ún. államcélú valósít meg, ezért az ingatlankezelő és vagyongazdálkodó zrt. bírálata közügy, büncselekményt nem valósíthatott meg. Az adott ügyben a terhelt olyan közösségi oldalt hozott létre, amelyen a sértett bérlakásokkal összefüggő tevékenységével kapcsolatban tett közléseket. Ezek között azt is, hogy a sértett hűtlen és hanyag kezeléssel vádolható, és felelős „életveszély fenntartásáért, cselekvőképtelen és kiskorú személyek veszélyeztetéséért is”.³⁹

A Kúria a felsőoktatási intézmény hallgatói önkormányzatának választott tisztségviselőjét közszereplőnek minősítette (mivel közfeladatot lát el, és e tevékenységéért közpénzből juttatott javadalmazásban részesül), azt pedig közügynek, hogy büncselekményt követett-e el (EBH 2019.B.2.).

Előfordulhat az is, hogy a közlés (vélemény vagy tényállítás) nem csak közszereplőt, hanem olyan személyt is érint, aki „saját jogán” nem, hanem a közbeszéd tárgyát képező közügy kapcsán kerül reflektorfénybe. Tipikusan ilyen például az állami, önkormányzati beruházás kivitelezője. Nevezhetjük őket kis szójátékkal köz-mellékszereplőknek. Ők a közügyeket érintő körben nagyobb tűrésre kötelezettek, mint az átlagemberek. Személyükben (lásd lejjebb) ugyanakkor kevésbé tolerálható a támadás (mivel nem politikusok), e körben nincs tágabb tűrészhatár a becsületsértő kijelentésekkel szemben.

A véleménynyilvánítás szabadságának alkotmányos határát a közügyek körében azok a közlések lépik csak át, amelyek az emberi méltóság korlátozhatatlan aspektusába ütköznek, azaz a méltóságnak az emberi mivolt lényegét jogilag megragadó tartalmát sértik.⁴⁰

Eddig a határig a vélemény lehet becsmérlő, súlyosan sértő vagy akár gyalázkodó is. Ez gyakorlatilag akként fogalmazható meg, hogy amennyiben öncélúan az emberi minőségét, mivoltát vonja kétségbe a vélemény, akkor az már beleütközik a véleményszabadság korlátájába, megelőzi a személyes becsülethez való jog mint alapjog. Az öncélúság azt jelenti, hogy a kijelentésnek nincs relevanciája a közügy vitatása kapcsán, hanem a támadott személy magánszféráját, családját érinti. Például nincs kapcsolata a közüggyel, ha az egyébként helyi közügyben megszólaló „elállatiasodott alkoholistaként” minősíti a polgármestert vagy a jegyzőt, vagy amikor az internetes honlapon a sértettet a „háziállatok” kategóriában kutyaként tüntetik fel.

Ugyanakkor – tovább színezve az eddigieket – a politikai szereplők, főleg a közhatalmat gyakorlók személyisége is lehet akár erős kritika tárgya azon az alapon, hogy hitelességük megítélése már a közügyek kategóriájába sorolható (pl. rasszista, homofób, buta stb.).

Egy döntésében az AB – önkormányzati beruházásokhoz köthető (tehát közérdekű) vita kapcsán a

³⁵ 31/2014. (X. 9.) AB határozat [26] bekezdés.

³⁶ EJE-tételekkel alátámasztja: BALOGH ÉVA: Közszereplőkről csak pontosan és szépen? Debrecen, 2019. 117–118. o.

³⁷ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat [39] bekezdés.

³⁸ Selistö v. Finland (56767/00).

³⁹ 3465/2020. (XII. 22.) AB határozat.

⁴⁰ 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat [40] bekezdés.

sértett közszereplő, illetve tevékenysége „vírusnak” nevezését nem tartotta büntethető véleménynek. Az AB elvi éllel, a 3322/2019. (XI. 26.) AB határozata is utalással kifejtette, hogy a személyiségvédelem és a véleménynyilvánítás szabadságának ütközése során nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a véleménynyilvánítás során használt, az érintett becsületét sértő kifejezés ún. önálló információs értékkel bír-e. Ha ugyanis ilyen információs érték nem állapítható meg, a kifejezés a közéleti vitát nem mozdítja előre.⁴¹

Az információs tartalom meghatározásánál figyelembe kell venni a közlés célját, azaz azt, hogy mi volt (ha volt) az az üzenet, amit a véleménynyilvánító meg kívánt osztani. Más szóval a kijelentés a közvitát előbbre vitte-e. Ha nem, akkor nagy valószínűséggel öncélú volt. Az említett esetben a „vírus” kifejezés degradáló volt, de arra utalt, hogy a sértett befolyásolta más személyek, köztük képviselők magatartását, akik így véleményüket a sértettéhez igazították, „vírusként terjesztette” a befolyását. Erre az információs többlettartalomra tekintettel pedig nem állapítható meg a közlés öncélúan sértőjellege.

A fentiekől azonban élesen el kell különíteni a magánéletre vonatkozó becsmérő, rágalmozó kijelentéseket. Vagyis amennyiben semmilyen összefüggés nincs a kijelentés, tényállítás és bármely közügy vagy közéleti szereplés között, a politikusok is a magánemberrel egyező védettséget élveznek (például annak állítása, hogy a politikus szabadidejében orvhorgászott a Dunán vagy verte a gyermekét).

A valóság bizonyítása

Korábbi törvényeink is ismerték a valóság bizonyításának lehetőségét, azonban a mai feltételektől eltérő indokkal: „szabad államban nem lehet követelni, hogy az emberek a becstelenekről, a gazokról is mindig csak jót mondjanak, vagy hallgassanak”.⁴² Ma már a kijelentéshez fűződő meghatározott érdek fennállása esetén lehet, illetve kell elrendelni hivatalból is (például BH 2008.81.). Ennek elmaradása az ítélet teljes megalapozatlanságát jelentheti, és felülvizsgálati eljárásban is kasszációt eredményez.⁴³

Rágalmazás, becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel készítése, becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel nyilvánosságra hozatala, becsületsértés és kegyeletsértés vétsége miatt nem büntethető az elkövető, ha a becsület csorbítására alkalmas tény valóban bizonyul [Btk. 229. § (1) bek.]. További feltétel, hogy a cselekményt a közérdek, vagy bárkinek a jogos magánérdeke indokolta [Btk. 229. § (2) bek.]. A bizonyítás

sikere pedig büntethetőséget kizáró okot képez [Btk. 15. § h) pont].

Az EJEB az ilyen szabályozást (a bizonyítás megfordítását) nem találta ellentétesnek a Római egyezményrel, vagyis, hogy a rágalmozás miatt eljárás alá vonttól követelik meg az általa tett állítások bizonyítását.⁴⁴

Becsületsértés esetén azonban, a törvényszöveg által biztosított lehetőség ellenére, ab ovo kizárt a valóság bizonyítása, mivel nem bizonyítható tényállásról beszélünk, ez különbözteti meg elsősorban a rágalmozás vétségétől (BH 2020.196.).

A valóság bizonyításának elrendelhetősége szempontjából a bírói gyakorlat a közérdek fogalmát a lehető legtágabban értelmezi. A közéleti szereplők tekintetében a való tények feltárását – még ha azok alkalmasak is e személyek társadalmi megbecsülésének a csorbítására – minden esetben közérdekűnek kell tekinteni. A közérdek fogalmán pedig nem csupán a társadalom egészének legáltalánosabb érdekeit kell érteni, hanem közérdekű lehet a társadalom egyes kisebb közösségeinek szűkebb körű érdekét érintő tényállítás, híresztelés is (EBH 2014.B.16). Itt azonban azt a megszorítást kell tenni, hogy közéleti szereplőre vonatkozó nem minden tény egyben közérdekű is.

Ennek a bizonyításnak a keretében, az AB értelmezése szerint vizsgálendő az adott kijelentések valóságtartalma mellett az is, hogy – amennyiben az állítás valótlannak bizonyul, illetve valódiságát a vádlott nem tudja bizonyítani – a terhelt azt tudatosan állította-e, vagy feltárható olyan igazolt körülmény, amely a szándékosságát e körben kizárja.

Az alkotmányos elvekből tehát az következik, hogy a közügyekben folytatott vitában elhangzó tények valótlanságát a büntetőeljárásban bizonyítani kell. Amennyiben a tény valótlansága nem bizonyosodik be, abban az esetben értelemszerűen nem bizonyítható az sem, hogy a valótlanságról a terhelt tudott, vagy ebben a tekintetben gondatlanság terheli.⁴⁵ Ezzel az – ártatlanság vélelméből levezetett – fejlődési iránnyal számolt már korábban Bárd Károly is.⁴⁶

A Kúria ugyanakkor – a fentiek ismeretében is – olyan álláspontot tart fenn, amely szerint nem elfogadható, hogy a valóság bizonyításának sikertelensége csak akkor róható fel az elkövetőnek, ha az állított tény valótlanságáról kifejezetten tudott (pl. Kúria Bfv.III.950/2019/3. [44] bekezdés). Álláspontom szerint ez az értelmezés helyes, mivel az AB által előírtak a fordított bizonyítás kontra legem „vizszafordítását” jelentik a valóságbizonyításban. Nem szólvá a nemleges bizonyítás (cselekvés meg nem

⁴⁴ Lásd Makarenko v. Ukraine (622/11.).

⁴⁵ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat [57] bekezdés.

⁴⁶ „Azzal a törekvéssel párhuzamosan, hogy a büntetőjog csak a valótlán tényállításokat üldözze, erősödnek azok a vélemények, hogy a tény valótlanságát a vádnak kell bizonyítani.” (BÁRD Károly: A bírák méltóságának és a bíróságok tekintélyének büntetőjogi védelme az Alkotmánybíróság és az Európai Emberi Jogi Egyezmény döntéseinek tükrében = Igazságszolgáltatás a tudomány tükrében, 2010. 49–77. o.).

⁴¹ 3048/2020. (III. 2.) AB határozat [23] bekezdés.

⁴² 1914:XLII. tc. miniszteri indokolása.

⁴³ Kúria Bfv.III.110/2018/8.

történetéről való nem tudás bebizonyítása) nehézségeiről.

A valóság bizonyítását a bírói gyakorlat szerint nem kell formálisan elrendelni, ha az ténylegesen megtörténik (BH 2015.323.II.). Ugyanakkor alaptörvény-sértést állapított meg az AB, amikor a terheltnek nem biztosította a bíróság az indítványtételi, észrevételezési jogát a valóságbizonyítás körében.⁴⁷ Szükségesnek tűnik ezért az alapügyben a valóságbizonyítás formális deklarálása is, valamint a jogosultak nyilatkoztatása arra, hogy kifejezetten e vonatkozásban kívánna-e észrevételt tenni, bizonyítási indítványt előterjeszteni.

A bírói gyakorlat alakította ki, hogy a bizonyításnak a kérdéses állítás lényegi valóságtartalmára kell irányulnia. Vagyis a követelmény az, hogy nem minden részletében, de döntően igaznak kell bizonyulnia. Ennek a szintnek az elérésekor a további bizonyítás már szükségtelen.

A valóság bizonyítása elrendelésének volt helye az ügyész által foglalkozása gyakorlása során tett állítólagos kijelentésére (amely a vádlotti tényállítás tárgya volt): a sértett ügyészként eljárva egy konkrét büntetőeljárás kényszerintézkedés hatálya alatt álló gyanúsítottjának többéves börtönbüntetését előre megjósolva a gyanúsított állapotos feleségét terheségének megszakítására hívta fel (EBH 2019.B.3.).

A valóságbizonyítás szempontjából külön esetként képez az újságírók által közölt hallomástények köre (a rágalmozás „híresztel” fordulata). Az AB számos határozatában hangsúlyozta, hogy a sajtószabadságnak a demokratikus közvélemény kialakulásában és fenntartásában központi alkotmányos szerepe van.

E körben az emberi méltóság – amennyiben közhatalommal összefüggő, egyben közérdeklődésre számot tartó tudósításról van szó – csak a sajtószabadság visszaélésszerű gyakorlása esetén élvez elsőbbséget.⁴⁸

Az EJEB egyik 2020. évi döntése szerint amikor az újságíró más nyilatkozatát közli, nem az abban foglalt állítások valóságtartalmát kell bizonyítani, hanem azt kell vizsgálni, hogy jóhiszeműen, a forráskritika szakmai követelményeinek megfelelően járt-e el.⁴⁹ Itt lényegében a foglalkozás gyakorlójától elvárható iratlan szakmai szabályok és újságírói etika betartása várható el, annál inkább, minél súlyosabb a közlés tartalma.

A rágalmozó (becsületsértő) magatartás tényállásszerű megállapítása és a valóságbizonyítás vonatkozásában is fontos kiemelni, hogy továbbra is kizárólag a bíróságok jogosultak megállapítani a tényállást, azaz azt, hogy milyen cselekmények, események relevánsak az ügyben, és azok miképp következtek be. Azt is a rendes bíróságok feladata eldönteni, hogy e tényállást milyen jogszabályok alapján kell meg-

ítelni.⁵⁰ Végül az érdemi döntést is a bíróságoknak kell meghozniuk, vagyis eldönteni, hogy a jogszabályokat mint absztrakt formában előírt magatartási szabályokat hogyan kell a konkrét esetre vonatkoztatni. Ebben tehát az AB-nak továbbra sincs hatásköre.

Az AB korábban – a bíróság mérlegelési tevékenységének tiszteletben tartására utalva – hangsúlyozta is, hogy a jogszabályokat a bíróságok értelmezik, és az AB csak az értelmezési tartomány alkotmányos kereteit jelölheti ki. A bűncselekmény törvényi tényállási elemeinek, a cselekmény jogellenességének vagy a jogellenesség hiányának a megállapítása, továbbá a valóságbizonyítás elrendelése vagy mellőzése pedig olyan szakjogi kérdések, amelyekre az AB felülvizsgálata nem terjedhet ki.⁵¹ Egy másik döntésben – mindezt megerősítve – arra is utalt, hogy az AB alkotmányossági tesztje mellett nem fogja vizsgálni, hogy a bíróság az adott kijelentésről miért döntött úgy, hogy a becsület csorbítására olyan mértékben alkalmas, amely miatt a bűncselekmény már megvalósult.⁵²

Az AB egy újabb határozata szerint azonban a bírói testület megállapíthatja, hogy egy bírói döntés sértette az indítványozó Alaptörvényen alapuló jogát, akkor is, ha a bíróságok erről másként foglaltak állást. Ezt azzal indokolja, hogy „a bíróságnak sincs hatásköre annak megállapítására, hogy valamely személy magatartását az Alaptörvény nem védi”.⁵³ Nem elegendő tehát az alapjogi kérdés felismerése, és az ezzel kapcsolatos álláspont kifejtése a bírósági határozatban, hanem annak meg kell egyeznie az AB aktuális értelmezésével.

Összefoglalva: az olyan esetekben, amikor ez a bírói mérlegelés nincs összhangban a lefektetett alkotmányos keretekkel, az AB feladata az, hogy erre felhívja az érintett bíróságok figyelmét.⁵⁴ Az AB a fenti alkotmányos tesztnek veti alá a megtámadott határozatot. Vagyis azt vizsgálja, hogy – különösen a tágabb értelemben vett közügyeket érintő – megszólalások megítélése során az eljáró bíróságok érdeemben foglalkoztak-e a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos értelmezésével az adott ügy sajátos körülményeit figyelembe véve. Konkrétan, hogy a közügyet mint témát és a közszereplői minőséget mint sértetti jellemzőt felismerték-e és azt az adott esetben miként értékelték, e körben okszerű indokolás történt-e. Ezen túl azt is megvizsgálja, hogy a vélemény- és a tényközlés kettéválasztását követően annak jogi következményeit milyen formában vonták le a bíróságok, például a valóság bizonyításának ténylegesen teret adtak-e. E körben

⁵⁰ „A bírói döntés alaptörvény-ellenességének vizsgálata során az Alkotmánybíróság attól is tartózkodik, hogy a bíróságok felülbírálati jogköréhez tartozó, szakjogi vagy kizárólag törvényértelmezési kérdésekben állást foglaljon.” {3220/2020. (VI. 19.) AB végzés [21] bekezdés}.

⁵¹ 3249/2017. (X. 10.) AB határozat [21] bekezdés.

⁵² 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat [44] bekezdés.

⁵³ 29/2019. (XI. 4.) AB határozat [32] bekezdés.

⁵⁴ 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat [38] bekezdés.

⁴⁷ 29/2019. (XI. 4.) AB határozat [42-44] bekezdés.

⁴⁸ 28/2014. (IX. 29.) AB határozat [42] bekezdés.

⁴⁹ Magosso and Brindani v. Italy (59347/11).

értékelési szempont az is, hogy a tisztességes eljárás követelményeit a bíróságok betartották-e (pl. indítványtételi jog gyakorlása, eljárás irataihoz való hozzáférés).

Továbbra is tendencia, hogy az AB – az EJEB gyakorlatát is meghivatkozva – az 1994. évben született értelmezést fokozatosan tágítja a véleményszabad-

ság kiterjesztése érdekében, különösen a közügyeket érintő szabad vita védelme terén (pl. kis hatókörű közszereplő fogalmának bevezetése). Ugyanakkor természetesen nem jelenti mindez azt, hogy valamennyi, az emberi méltóságot sértő tényállítás büntetlenséget élvezhetne azon az alapon, hogy a becsületsértés vagy a rágalmazás közügyet érint.